

PRINOS ARHEOLOGIJE HRVATSKOJ HISTORIJI
(REFERAT ČITAN NA SREDNJOVJEKOVNOJ SEKCIJI
DRUŠTVA ARHEOLOGA FNRJ 25. III. 1956. U SPLITU)

STIPE GUNJAČA

Kad je historijska nauka preboljela dugotrajne faze deskripcije, pa pragmatike, i postala genetičnom, naglo se razvio heuristički kriterij, te se proširila osnovica, na kojoj se zide historijska nauka, i dobilo je relativnu vrijednost sve ono, iz čega možemo crpiti historijsku građu, i to nazivamo historijskim izvorima.

Izvori se uglavnom dijele na: preostatke i tradiciju.

Preostacima u ovom smislu zovemo sve ono, što je do nas došlo od nekadašnjih ljudi i njihova djelovanja, na pr. spise, listine, diplome kao i stvaranje onih pisaca, koji kritički iznose one događaje i promjene među ljudima, kojima su oni blizu. Preostaci su i drugi produkti duhovnog i materijalnog ljudskog stvaranja kao što je građevinarstvo, kućni obrt, oruđe, oružje, nakit, slikarstvo i t. d.

Prva skupina preostataka dolazi nam direktno u ruke i postaje predmetom proučavanja specifičnih sada prilično izdiferenciranih naučnih oblasti, dok do pretežno većeg dijela druge skupine dolazimo obično drugim putem: istraživanjem, uglavnom pod površinom zemlje, te proučavanjem pronađenih preostataka, čime se bavi arheološka znanost. Ne treba ni govoriti o tome, da je i ova disciplina složena od komponenti iz raznih drugih naučnih oblasti, a u najužoj je vezi s historijom, historijom umjetnosti, paleoetnografijom i lingvistikom. Ali historijska nauka, više od svih spomenutih i srodnih, hrani se selekcijom putem heuristike, kritike i apercepcije od dobro interpretiranih rezultata područnih disciplina, a arheološki prtok njene selektivne rijeke predstavlja jedan od najizdašnjih.

Tako se pri rađanju moderne hrvatske historije, u pravosti treći za pronalaženjem historijskih izvora, koje su nosioci Ku-

kuljević, Rački i Ljubić, prenio interes i na arheološko područje, te se stali proučavati vidljivi spomenici arhitekture, kao i neki epigrafski. No polet se zaustavio pred poteškoćom, da se spomenici traže pod površinom zemlje, na golemom području, kojemu je putokaz već bio signalizirao slučajni epigrafski nalaz na Muću g. 1871., na kojemu je uklesano ime kneza Branimira i godina 888.

Poslije toga zabilježeno nam je nekoliko pokušaja bespomoćnog oćijukanja s terenom, a poteškoća je ležala na materijalnoj i kadrovskoj strani.

Preko svih zapreka napokon prelazi patriotski zanos pionira hrvatske arheologije fra L. Maruna, koji bez novca i naučne spreme, pomalo i neobazrivo, trnokopom odškrinu vrata bogatog arhiva u podzemlju. Poslužila ga i sreća, što se g. 1886. namjerio, odmah na početku, na tako izdašno područje, na kakovo se nikada poslije nije naišlo. To je bilo u okolici Knina, na lokalitetima, koji nisu bili komplicirani za arheološke zahvate. Obilje predmeta, koje je vrvilo iz zemlje, omogućilo je, poslije dvije godine rada i to na velike prekide, da izide prvo djelo iz oblasti arheologije Južnih Slavena, a to su Bulićevi »Hrvatski spomenici u kninskoj okolici uz ostale savremene dalmatinske iz dobe narodne hrvatske dinastije«. Izdanje JAZU 1888. Ovo djelo nije obuhvatilo sve dotadašnje nalaze, nego je postojala namjera, da spomenici izlaze sukcesivno, pa se već bio dogotovio i drugi svezak, koji zbog sitničavih nesuglasica nije izišao. Tako je propala cijela koncepcija, da je poslije sedam godina zamijeni časopis domaće arheologije »Starohrvatska Prosvjeta«.

Ali, netom se pojavilo Bulićevo djelo, odmah je stao po njemu prebirati krupnije kamenje dosada najoštroumniji hrvatski historik Rački, da ga uzida u zgradu svog klasičnog djela: »Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća«, te u njemu oblikuje zaokruženo poglavlje pod naslovom »Umjetnost i umjetnički obrt«, čemu su osnovna podloga dotadašnji rezultati hrvatske arheologije.

Smrću Račkoga nestade prvog i posljednjeg hrvatskog historika, koji bi onako svestranom akribijom sazeo arheološke rezultate i prelio ih u historijske vode.

Odsle se arheološki materijal kod nas uzimao uglavnom za osvjetljivanje stranica historije umjetnosti, a u historijsku nauku ulazio je po koji arheološki rezultat, već prema tomu, kako bi on služio da podupre koji problem iz oblasti hrvatske historije. Tu je uzela učešća epigrafska strana, čemu je pridonijela navika naših historičara, da svoje znanje razvijaju i plode nauku na osnovu pisanog materijala. I doista egipatski spomenici svojom neposrednom izvornošću predstavljaju za historičare izvore prvoga reda, a epigrafska građa u Muzeju hrvat-

skih arheoloških spomenika predstavlja ujedno i naš najstariji arhiv, ne samo Hrvata ili Južnih Slavena nego Slavena uopće. Ali ta građa dosada nije ni objavljena, a kamo li proučena. Tek nekoliko epigrafskih spomenika ušlo je u zbirku dokumenata, što ih je Rački iznio u svoja Documenta, a zatim je Šišić pobrao nekoliko natpisa, koji neposredno pripadaju historiji i iznio ih u svom Enhiridionu. Davna je bila potreba da se natpisi u potpunosti objelodane, da se izda Corpus inscriptionum Chroaticarum medii aevi, na što bar sada treba sve više pomišljati.

Pronalaskom vladarskih imena na našim epigrafskim spomenicima koristi se Šišić i neka od njih upotrebljava u svojoj raspravi »Genealoški prilozi o hrvatskoj narodnoj dinastiji«, gdje se u novopostavljenom redosljedu vladara obilno poslužio epitafofom kraljice Jelene, koji je nazvao: »osobito dragocijenim izvorom za staru hrvatsku povijest«.

Pojavu dvaju novih vladarskih imena na tom epitafu — Mihajla i Stjepana — Šišić istovjetuje s Mihajlom Krešimirom, mužem kraljice Jelene i Stjepanom Držislavom, njihovim sinom. Tako je odbacio Bulićevo mišljenje, da su to dva nova i dosada nepoznata imena, i općenito unio reda u genealogiji.

O daljem Šešićevu raspravljanju, kojemu su osnova pro-nađene ploče na Kapitulu kod Knina s natpisom Svetoslava i Držislava, zapravo o interpretaciji u pogledu međusobnog odnosa tih dviju ploča kao i njihova sadržaja, dalo bi se još raspravljati, čemu ovdje nije mjesto.

Šišić se još jednom poslužio epigrafskim materijalom, kad je fragment natpisa iz Biskupije s tekstem . . . TIS OBRUCT . . . zaveden Bulićevom hipotetičnom dopunom »(sagi)TIS OBRUCT(us)«, doveo u vezu sa nekim drugim preostacima, koji ništa tekstovna nemaju s ovim, te postavio konstrukciju DUX GLO-R(iosus) SED(esclavus) (sagi)TIS OBRUCT(us) i s oprezom naglasio »ako je to zaista bila cjelina i ako je dobro protumačeno«, da bismo osim imena kneza Zdeslava na njemu, imali i potvrdu za njegovu prijeku smrt (zar strjelicama?), i to možda negdje u okolici Knina. Međutim, ovo je opovrgnuto, jer se konstatovalo, da nema govora o cjelini i povezanosti i da nema govora o dopunjavanju sa »sagitis«, budući da se pronašao ulomak, koji se ispred ono TIS veže i odnosi se na UTIS, vjerojatno SALUTIS.

Jednim epigrafskim spomenikom poslužio se Barada, koji je unio novo svijetlo s obzirom na crkvene borbe u XI. stoljeću kod nas. On iscrpno koristi tekst natpisa na stupu, koji se nalazi u zbirci bivšeg društva »Bihać«, a ne zna mu se točno porijeklo. Budući da je »Bihać« djelovao na uskom primorskom pojasu od Trogira do Omiša, to mu tu možemo tražiti porijeklo, a bit će najvjerojatnije, da potječe iz samog Splita.

Na stupu je urezan križ, pa prvi dio natpisa ide njemu u pohvalu, dok je drugi dio Barada ocijenio historijski, iz čega

su prije toga Bulić i Bervaldi izveli sud: »Dade se razabrati, da su za splitskog nadbiskupa Pavla nastale teške borbe između dviju stranaka od kojih je jedna vojevala pod križem s Pavlom na čelu, a u drugoj bio vođa neki odmetnik — vir apostata Sedeh«.

Barada međutim dobro vidi, da je u onomu Sedeh ispravno tradirano ime koje je do nas iskrivljivanjem kroz historiografiju došlo kao Zdeda. Taj se kod Tome Arcidakona javlja uz Ulfa i protureformistički pokret. Budući da se Sedeh veže uz biskupa Pavla i njegovo vrijeme, a to znači od g. 1015. do 1030., konstatira Barada, da se njegova borba nema vezati za onu protureformističku iz druge polovice XI. st. Dalje uočava, da je sam Toma Arcidakon pripovijest o borbi Ulfa i Cedede (Sedeha) kompilirao po dvama izvorima i da se to tu vidi što treba lučiti, pa je Ulfova borba posteriorna i odnosi se na druge motive, na protureformizam, dok se prije njega Sedeh mogao boriti samo za samostalnost hrvatskog biskupa, *Episcopus Chroatensis-a*, u razdoblju od 1015. do 1030. g. Pokret, kako kaže Barada, koji se poslije Sedehove smrti i ostvario, u čemu imamo jamstvo, da se možda još Martin, a najdalje Marko g. 1042. već zove *Episcopus Chroatensis*. Tako je Barada pomoću jednog epigrafskog spomenika razmrsio inače u historiografiji usvojeno dramatično pripovijedanje o borbi Vuka i Zdede za obranu povlastice hrvatske crkve od posizanja latinaša, davši svemu svoj sadržaj i vrijeme.

Poznato vam je koliko je naučnog interesa izazvalo otkriće natpisa, epitafa, Petra Crnog u Krilu-Jesenicama u Poljicima. Taj je ocijenjen kao rijedak primjer epigrafskih spomenika s naših terena i zadao je mnogo brige s tehničke, sadržajne i lingvističke strane, te su se njime bavili: Perat-Bulić, Kaer, Bulić-Skok, Karaman, Čorović, Abramić, V. Novak i Miroslav Marković. Tekst ovog natpisa dolazi kao dopuna poznatom dokumentu »Iura sancti Petri de Gomai« ili Supetarski kartular, kako ga u posljednje vrijeme naziva V. Novak. Ovim natpisom je V. Novak podupro istoimenu studiju s apodiktičnom tvrdnjom: »Trebalo da se kaže, da su dosadašnja čitanja natpisa u potpunom skladu s vijestima Supetarskog kartulara«.

Ovim bismo uglavnom iscrpili osnovne priloge hrvatskoj historiji, koji su potekli upotrebom arheološko-epigrafskog materijala.

Nego, arheološka istraživanja mnogo prinose historijskoj nauci na historijsko-topografskoj strani. Nekoliko sačuvanih dokumenata od IX.—XII. st., a naročito brojni dokumenti iz slijedećih stoljeća navode bezbroj lokaliteta, pa u prilično velikom broju navode se i građevinski objekti kao što su crkve, civitates, villae i sl. Ti dokumenti pomažu arheološkom istra-

živanju i viceversa: arheološka istraživanja svojim rezultatima — kad ih se kritički interpretira — redovito dolaze kao potvrda punoj pouzdanosti dokumenata.

U sadržaju isprave kneza Trpimira iz g. 852. spominje se darivanje crkve sv. Jurja u Putalju od kneza Mislava, a arheološka istraživanja su zaista dokazala, da se iznad Kaštel-Sućurca, kod novije crkve sv. Jure, nalazila stara crkva iz IX. st., što potvrđuju njeni preostaci. U toj se ispravi spominje i Mislavov curtis u Klisu, kojemu se još nije ušlo u trag, i zadatak je hrvatske arheologije da ga istraži. Spominje se curtis i kao Trpimirov pa i to, da je knez Trpimir dao sagraditi manastir i crkvu. A pod Klisom, u Rižinicama, doista su se našli ostaci crkve, i prema velikom prostoru oko oltara, u odnosu na mali prostor za vjernike, konstatovalo se, da je crkva bila građena za samostance. Tu se za potvrdu svega pronašao još i natpis s tekstom »PRO DUCE TRPIM(ERO)«.

Mjesto izdanja Trpimirove isprave su Bijaći, kako u njenom tekstu stoji, a u ispravi kneza Mutimira iz g. 892. kaže se, da je izdana u Bijaćima pred vratima crkve sv. Marte. Tu se u kasnijoj crkvi sv. Marte pronašlo ugrađenih arhitektonskih spomenika, koji su pripadali crkvi, što se u dokumentima spominje. To je bio znak, da se i njeni temelji nalaze u blizini, pa ih je Bulić doista i otkrio. Među arhitektonskim ulomcima našlo se i natpisa, te se onaj na ciboriju započinje ALMIFICE MARTHAE CUNC(t)A HA(e)C NOV(a) CERNIT(e) dicata). Dakle dokumenti i arheološki nalazi podudaraju se u potpunosti.

U djelu XIII. stoljeća, Historiji salonitani Tome Arcidakona splitskog, navodi se, da je kraljica Jelena dala sagraditi crkve sv. Marije i sv. Stjepana u Solinu i da je u atriju bazilike sv. Stjepana pokopan slavni muž Krešimir uz više drugih kraljeva i kraljica. Radi se dakle ovdje o mauzoleju hrvatskih kraljeva. Godine 1898. otkopao je Bulić ostatke jedne crkve na riječnom otoku, tik jedne crkve u Solinu. Tu su pronađeni čuveni ulomci sarkofaga, na kojima je epitaf kraljice Jelene, pa se držalo, da su u istoj crkvi bili pokopani i drugi vladari i da je to crkva sv. Marije. Godine 1929. Lovro Katić pronalazi dokumenat, koji svjedoči, da su se obje crkve, sv. Marije i sv. Stjepana, koje navodi Toma, nalazile na tom Otoku. Slijedeće godine tragalo je društvo »Bihać« za ostacima druge crkve, one sv. Stjepana, po istom Otoku, ali je traganje bilo uzaludno, sve dok se nije stalo raditi ispod sadašnje župske crkve, na položaju za koji je pledirao Katić. I doista tu su se pronašli ostaci starije crkve, s velikim atrijem. Tako se navod Tome Arcidakona o dvjema crkvama zaista potvrdio, pa se sada vidi, da su to bile basilicae geminatae. Sada je nastala dilema u pogledu pripadnosti pojedine crkve. Naime, stala se dovoditi u pitanje ranija konstatacija, da je ona prije otkopana crkva pripadala

sv. Mariji, pa se novootkrivena pripisivala njoj, a ona prije otkrivena sv. Stjepanu. Toga su mišljenja bili Dyggve i Karaman. Problem je bio to teži, što se ni u jednoj crkvi nije pronašlo ni natpisa ni lika svetaca, kojima su one bile posvećene. Međutim obojica ne navode jačih razloga za svoje tvrdnje, dok je s više uloženg truda i akribije Katić na osnovu oblika preostataka pokazao, da je novootkrivena crkva bila ona sv. Stjepana i da je u njenu velikom atriju bilo sahranište kraljeva, dok bi u susjednoj crkvi sv. Marije bila pokopana njena kti-torka, kraljica Jelena.

Arheološkim putem, dakle, historija je dobila topografski podatak i potvrdu o postojanju i položaju kraljevskog mauzoleja, zaista važnog objekta u ona vremena, iz čega se pored ostaloga dade zaključiti, da su se naši vladari pokapali na isti način kao i vladari u drugim evropskim zemljama.

Za ovaj kraj veže nas još jedno historijsko-topografsko pitanje, a to je krunidbena bazilika kralja Zvonimira. Kad je Bulić g. 1923. nastavio iskapanjem u solinskoj Gradini, koje je zapravo bio započeo g. 1909., djelomično nastavio 1911. i pronašao ostatke crkve osobita oblika, koju je Strzygowski uzeo kao osnovu svoje teze o sjevernjačkom porijeklu starohrvatske umjetnosti — što je opovrgao Karaman — stao je Bulić pledirati, da je to crkva sv. Petra, u kojoj se g. 1076. krunio Zvonimir. Ali je Katić u radnji »O ubikaciji crkava sv. Marije i sv. Stjepana« stao pledirati za drugi položaj, za Šuplju crkvu, koja se od ove nalazi sjeveroistočnije. Tu je g. 1931. ispred »Bihaća« iskapao Dyggve i pod livadom otkrio prostranu trobrodnu baziliku XI. stoljeća. Među arhitektonskim preostacima pronašao se i lik sv. Mojsije, ali i natpis »Santissime Petre«. Iz ovoga Katić zaključuje, da je to crkva sv. Petra, koja je pripadala samostanu sv. Mojsije, i da se u njoj, koja bijaše prostrana, u Solinu krunio kralj Dmitar Zvonimir: »in Salonitana basilica sancti Petri« kako navodi dokumenat o krunidbi.

Na bogato arheološko-topografsko područje Sjeverne Dalmacije baca se Luka Jelić pod konac prošlog stoljeća i utvrđuje građevinske objekte u okolini Biograda i u Ninu. Iznosi dragocjene topografske podatke iz okolice Biograda, naročito se obazire na čuvenu i dugotrajnu opatiju Rogovo, na biogradsku katedralu, na stare utvrde Biograda, tkonski samostan, te još ubicira razne historijsko-topografske lokalitete po biogradskoj okolini. U Ninu utvrđuje nekoliko starohrvatskih objekata, među kojima i crkvu sv. Marije, ulazi u trag katedrali i drugim objektima. Jelić ide predaleko s tvrdnjama o položaju i izgledu kraljevskog dvora u Ninu, kad poznatu crkvu sv. Križa pribraja u dvorsku kapelu.

Treće područje arheološke akcije jest Dalmatinska Zagora, a centar joj je bio Knin. Tu je bilo kninsko starinarsko društvo

i muzej s najobimnijim i najširim zahvatima, a akciju je ipak vodio najslabiji stručni kadar.

Bivše »Hrvatsko starinarsko društvo«, s Marunom na čelu, postavilo je još u svom početku zadatak, da pronade kninsku katedralu i položaj Pet crkava na Kosovu, gdje »Dodatak hrvatske redakcije Ljetopisa Popa Dukljanina« spominje zborovanje i nasilnu smrt kralja Zvonimira.

Rad se odmah uputio pogrešnim putem, jer se pitanje položaja katedrale i ono Pet crkava zaplelo u jedno. U posljednje se vrijeme međutim jedno od drugoga izdvojilo i postavilo kao zasebna pitanja.

Pitanje položaja kninske katedrale raspravljao je prvi Bu-lić i smjestio katedralu na Kapitul kod Knina, gdje su pronađeni g. 1886. ostaci trobrodne bazilike sv. Bartula. Njemu se usprotivio F. Radić, koji je stao tvrditi, da je katedrali pripadala velika bazilika, koja se otkrila na Crkvini u Biskupiji, 8 km daleko od Knina. To pitanje, koje je do pod konac prošlog stoljeća ostalo neriješeno, lebdjelo je kao otvoren problem sve do Šišićeva izdanja Hrvatske povijesti g. 1925., u kojoj je on načinio ekskurs i u njemu pomirio obje teze i iznio svoje tvrdnje, da je starija katedralna zgrada bila u Biskupiji, te se kasnije sagradila crkva na Kapitolu za katedralu. Ove Šišićeve tvrdnje ostale su na snazi do g. 1949., kada se to pitanje ponovo uzelo u pretres, te na osnovu analize dokumenata utvrdilo, da katedrala kninskog biskupa nije bila na Kapitolu, jer je tu bila crkva i samostan sv. Bartula, koji uopće nije pripadao kninskom biskupu nego splitskoj nadbiskupiji izravno. Također se utvrdilo, da katedrala nije bila u Biskupiji, da je sam naziv potekao od biskupskog dobra, a ne od položaja katedrale. Po tom najnovijem rezultatu katedrala je bila u samom Kninu, tik njegove tvrđave. Postojale su dvije katedralne zgrade; starija i mlađa. Starija nije uopće građena za katedralu, nego se u tu svrhu upotrebila već postojeća crkva sv. Marije. Kasnije, kad je ona dotrajala ili nije dobro odgovarala potrebama, sagradio je biskup Nikola novu katedralu, g. 1272.—4. Iako iskapanje nije izvedeno, ipak ovomu dolazi u prilog jedan davni arheološki nalaz. To je onaj objavljeni ulomak s natpisom STEFATON, nađen pod kninskom tvrđavom, koji nije drugo do li prag portala onog katedralnog zdanja iz XIII. st.

Dolazimo na pitanje Pet crkava u Kosovu. Nijedno pitanje u hrvatskoj historiji nije toliko raspravljano koliko pitanje smrti kralja Zvonimira. Laici to često smatraju nevažnim, kao što bi i bilo, da se pitanje sastojalo tek u tomu, da li je Zvonimir umro naravnom smrću ili je ubijen. Ali pitanje načina Zvonimirove smrti ima i te kakvu historijsku pozadinu kako u uzrocima, tako još i više u posljedicama, što je iz historije dobro poznato.

Rješenje ovog pitanja u već nagomilanoj literaturi ostalo je na čudnovatoj, nepisanoj dilemi: ako se pronade Pet crkava na Kosovu, onda je vijest istinita; ne pronade li se nema dokaza, da je kralj ubijen. Ostalo je na hrvatskoj arheologiji, da se pronađu ostaci od pet crkava u jednom selu na Kosovu polju kod Knina.

Traganje je dugo trajalo — za cijelog životnog djelovanja fra L. Maruna. Još u početku, a to znači g. 1889., bio je na dobru putu, jer je on u selu Biskupiji otkrio temelje triju starohrvatskih crkava. Da je postojala četvrta, znao je po jednom opisu iz XVIII. st., a ta se oblikom razlikovala od otkrivenih triju. Već četiri crkve su odličan indicij, da se tu traži i peta, i Marun ju je pronašao. Ali kako je to bilo u početku njegove samouke prakse, nije našao pletera ni natpisa, po čemu je tada raspoznavao doba gradnje, a drugi elementi, građevne karakteristike, nisu mu bile poznate za prosuđivanje vremenske pripadnosti, pa se ovog objekta odrekao i do smrti petu crkvu tražio drugdje. Na intenzitet traženja, odnosno na slabljenje tog intenziteta djelovao je navod Tomašićeve Kronike, u kojoj se kaže, da je Zvonimir bio ubijen kod crkve sv. Cecilije u Petrovu polju, što je Maruna vodilo da traži na položaju Cecela kod Drniša, pa je s ovog topografskog neslaganja dolazio u dilemu komu da vjeruje, te se katkad u istraživanju hladio.

Poslije Marunove smrti uprava Muzeja hrvatskih starina nastavila je traganjem i najprije je g. 1939. podvrgla reviziji iskopine kod one crkve, koja je izbačena iz kombinacije, te je na osnovu građevinskih oblika i nalaza arhitektonskog ulomka, koji je prvom traženju izmakao, ustanovljeno i objelodanjeno, da je ta crkva starohrvatska i da je sagrađena negdje u X. stoljeću. Time je bilo potpuno utvrđeno postojanje Pet crkava u Kosovu polju. A njihovi oblici i arhitektonski preostaci govore za IX.—XI. stoljeće, pa je naziv Pet crkava s istovremenog postojanja ovih crkava u XI. st. u selu Biskupiji opravdan. Iz toga se vidi da nije izmišljen, te dolazi kao potvrda sadržaja vijesti o pogibiji Zvonimirovoj, jer inače ne bi bilo razloga, da ovo ime uđe u kroniku, da se slučaj nije zaista zbilo, a pripovijedanje o zborovanju i pogibiji uvuklo je spontano ime Pet crkava u vijest. S druge pak strane, kad ovako dobro leži topografska orijentacija »Pet crkava u Kosovu«, vidi se, da je i drugo bilježeno pouzdano.

No na ovome se nije ostalo, nego su se revidirali g. 1950. i 1951. ostali objekti u Biskupiji, dobili se točni tlorisi od četiri crkve i definitivno, na osnovu jednog novog podatka, utvrdio položaj neistražene pete, koja se zaista nalazi ispod današnje parohijske crkve sv. Trojice, kako je to odmah prosudio Marun. Ali prigodom revizije konstatovalo se i drugo. Postoji Cecela i u Biskupiji ispod glavice, na kojoj je bazilika zvana Stupovi, i

to odaje nekadašnje ime ove bližnje crkve. To je dakle crkva sv. Cecilije, koju samo zabunom za drugu, navodi Tomašićeva kronika, i sad se jedna i druga kronika izmiruju. Postojalo je u Biskupiji dakle Pet crkava, od kojih se ona na Stupovima zvala sv. Cecilije, i tu je pred njom zborovao i poginuo Zvonimir. To bi potvrdila i konfiguracija terena, prostran sedlasti zaravanak na glavici iznad ravne ploče Kosova polja, upravo idealna za zborovanje. Tako se, smatram, arheologija razdužila s ovako postavljenim problemom.

Govoreći još uvijek o historijsko-topografskom prinosu hrvatske arheologije, spomenut ćemo još dva najnovija rezultata. Pokusno iskapanje na njivama pred crkvom sv. Spasa u Cetini g. 1954. potvrdilo je položaj jednog naselja, što podupire pred dvadeset godina postavljenu tvrdnju, da je tu bila stara Vrlika. U prosincu prošle godine pronađeni su ostaci toliko traženog castrum Brečeva, koji se nalazi iznad polja Vrbe u selu Bračeviću.

Mi smo se pozabavili dijelom arheoloških otkrića, koja su došla kao prinos i potvrde već postojećim historijskim podacima i problemima, a ustvari naša ostala otkrića su pronalasci novih izvora, koje hrvatska historijska nauka treba da sintezom uvuče u svoju oblast. Istina je, treba tomu mnogo prethodnog proučavanja i s naše strane.

U prošlom referatu u Puli sam spomenuo, kako je dosadašnji naš rad bio stihijski, disproporcionalan i usko zahvatan, ograničen još uvijek dobrim dijelom na brazdu, kojom su pošli preci.

Nije ovdje potrebno da navodim koliki prinos poznavanju srednjovjekovne materijalne kulture daje upravo naš rad, to daje arheologija uopće. More je materijala, koji bi poslužio mnogim svescima na tom području. Ali, bar je to moje mišljenje, mi u publicističkom radu idemo nemetodski i zato pogrešnim putem. Rado se prave sinteze, a da se ne obazire na to, da nam je arheološko-topografska strana naša najbolja točka. Nigdje nema jednog pregleda o dosadašnjim točkama istraživanja, samo znamo da između nekih točaka zjape goleme praznine. Pa ipak preko tih praznina povezujemo puteve i utjecaje pojedinih kultura, a pravljenje mostova preko tih provalija nije čvrst posao. Stoga se i dogodi, da neka sinteza odmah pada, jer je novi nalazi često demantiraju.

Zato je, tako shvaćam, potrebno najprije objaviti svu pronađenu starohrvatsku građu — a vrijedi to i za ostalu južnoslavensku — i to činiti uz potrebne analize.

Osim toga potrebno je dalji rad provoditi s teritorijalnom povezanošću, a zahvatno svestranije t. j. istraživati sve što je srednjovjekovno, i to opet analitički objavljevati. Tako bi iz objavljenog materijala s provedenom analizom i topografskom

vezom bilo omogućeno praviti valjane sinteze i onima, koji nemaju građu pred očima, pa bismo tako prije došli do definitivnih rezultata.

Situacija s neobjavljenom građom, prema onoj koja je kritički objavljena, jest neusporediva s obzirom na mogućnost naučne eksploatacije. Možda je tomu najbliža usporedba o odnosu arhivalne neobjavljene građe prema objavljenim dokumentima, koji su svakomu dostupni. Nije potrebno izlagati, kako su se mnoga pitanja iz historije riješila, a da dotični historici nisu ni vidjeli arhivalnih predložaka, a tako se rješavaju i arheološka, samo da je građa objavljena. Stoga nema znatno uspješnog rada na publicističkoj liniji ni hrvatska arheologija, kao ni jugoslavenska uopće, niti može biti prave fizionomije sve, dok se ne uvede bolji metod, u prvom redu objava sveukupne građe, da svatko i svaka nauka odatle uzmogne uzimati što joj treba. Ovakovim korištenjem hrvatske arheološke građe načiniti će se različite sinteze, a sintezu iz svih tih sinteza izvući će hrvatska historija.